

Martin Hattala, kodifikátor slovenského jazyka a autor prvej slovenskej gramatiky

Branislav Krasnovský

19. júna 2020 **História**

Martin Hattala (1821 – 1903) bol slovenským rímskokatolíckym kňazom a lingvistom, stredoškolským a neskôr univerzitným profesorom, ktorý sa do histórie zapísal ako reformátor štúrovskej slovenčiny. Martin Hattala bol jazykovedec, kodifikátor slovenského jazyka, autor prvej slovenskej gramatiky a prvej ucelenej učebnice slovenského jazyka. Bol uznávaným jazykovedcom, členom Rímskej akadémie vied, Kráľovskej českej akadémie a Petrohradskej akadémie.

Historický význam M. Hattalu v dejinách spisovnej slovenčiny spočíva v tom, že v období, keď bol osud spisovnej slovenčiny ohrozený, dokázal zjednotiť v spoločnej spisovnej reči jej dve základné verzie – bernolákovčinu a štúrovčinu. Hodžovsko-hattalovská úprava zostala v podstate základom spisovnej slovenčiny až do súčasnosti.

Martin Hattala už počas štúdií teológie venoval značnú pozornosť štúdiu slovenského jazyka. Napísal „*Príručku slovenského tvaroslovía*“, ktorá sa neskôr stala základom pre ďalšie gramatické práce. Jeho jazykovedný vývoj pozitívne ovplyvnila možnosť stretávania sa vo Viedni so študentami z iných slovanských krajín, najmä z oblasti dnešného Chorvátska, Slovinska či Srbska a Vojvodiny. Vďaka nim si prehľboval svoje znalosti zo slovanských jazykov.

Ako katolícky kňaz bol blízkym spolupracovníkom Andreja Radlinského a s okruhom kňazov z Radlinského okolia udržiaval čulé kontakty. Podporoval spočiatku Štúrovu kodifikáciu spisovného slovenského jazyka, aj keď ju neprijímal bezvýhradne. Dňa 10. augusta 1847 sa zúčastnil zasadnutia štúrovskeho kultúrneho spolku Tatrín v Čachticiach, kde sa riešila otázka jednotného slovenského spisovného jazyka. Od roku 1848 Hattala prispieval aj do Orla Tatranského. Martin Hattala sa staval kriticky k niektorým Štúrovým či Hodžovým gramatickým predstavám, vo vývoji slovenského jazyka rozlišoval tri generácie, najstarších veteránov predstavovali Kollár a Šafárik, nasledovali Bernolákovci a za nimi Štúrovci.

Po vysviacke v roku 1848 pôsobil dva roky ako kaplán v Bzovíku a Hodruši, popri kňazskej pastoračii sa i ďalej intenzívne venoval jazykovede. Napísal v latinčine slovenskú gramatiku s názvom „*Gramatica linguae slovenicae collatae cum proxime cognata bohémica* (Gramatika slovenského jazyka v porovnaní s českým jazykom) a v roku 1850 toto svoje dielo vydal na vlastné náklady v Banskej Bystrici. Dielo obsahuje vtedajší súhrn najdôležitejších informácií o slovanských jazykoch, slovenčine i slovenských nárečiach. Práve v tomto diele vyjadril po prvýkrát potrebu zavedenia ypsilonu do slovenského pravopisu. Odborná verejnosť prijala Hattalovu gramatickú prácu priaznivo a s porozumením.

Na jeseň 1850 Martina Hattalu vymenovali za učiteľa českej a slovenskej reči na štátnom gymnáziu v Bratislave, kde vyučoval staroslovenčinu. Slováci, ktorí prechádzali po revolúcii 1848 procesom národného sebaurčenia však požadovali staroslovenčinu modernizovať, takže Hattala začal pracovať na prepracovaní

svojej gramatiky a uspôsobovaní slovenskej gramatiky pre potreby škôl i širšej verejnosti.

zdroj: wikipedia

V polovici októbra 1851 sa v Bratislave zišli poprední predstavitelia štúrovcov i bernolákovcov (Hurban, Hodža, Geromatta, Palárik, Radlinský...), ktorí poverili Hattalu vypracovaním normatívnej príručky spisovnej slovenčiny. Martin Hattala v pomerne krátkom čase v roku 1852 vydal požadovanú príručku anonymne pod názvom *„Krátka mluvnica slovenská“*. Kniha bola prvou kolektívne schválenou príručkou spisovného slovenského jazyka s charakteristickými prvkami hodžovsko-hattalovskej jazykovej reformy. Prišlo k nahradeniu Štúrovho fonetického pravopisu, príručka odstránila jazykovú nejednotnosť na Slovensku, kde sa dovtedy používala stále čeština, bernolákovčina, staroslovenčina a štúrovská slovenčina.

Až do vydania Czambelovej *„Rukováti spisovnej reči slovenskej“* v roku 1902 sa Hattalova *„Krátka mluvnica Slovenská“* používala. Dlhých päťdesiat rokov predstavovala Hattalova Krátka mluvnica Slovenská základnú normu slovenskej gramatiky.

Hattalova vedecká práca sa sústredila na hláskoslovie, dovtedy veľmi zanedbaný odbor vo vtedajšej slovenskej jazykovede. Napísal prácu s názvom *„Zvukosloví jazyka staro i novo českého a slovenského“*, toto dielo predložil na schválenie vo Viedni. Oponentom bol samotný P. J. Šafárik, ktorý prácu veľmi priaznivo ocenil a odporučil prijať Hattalu na pražskú Katedru slovanskej filológie.

Spomenutá práca *„Zvukosloví jazyka staro i novo českého a slovenského“* sa stala habilitačnou Hattalovou prácou. Práca vyšla v roku 1857 s finančným príspevkom od Matice Českej a vďačný Hattala venoval prácu P. J. Šafárikovi.

V roku 1855 Hattala vydal prácu *„Skladba jazyka českého a slovenského“*, ktorú však odmietavo posúdili českí jazykovedci a literáti J. F. Šumavský a K. J. Erben. Hattala v polemike na stránkach Obrany vlasti svoju prácu v roku 1855 písomne obhajoval. Českí jazykovedci vyčítali Hattalovi najmä zavádzania slovákizmov do Kollárových spisov. Hattala sa obhajoval, že Kollárove spisy sú čiastočne Slovákom nezrozumiteľné, preto siahol k zavádzaniu slovenských prvkov do Kollárových diel.

V roku 1857 Hattala vydal dielo *„Srovnávací mluvnice jazyka českého a slovenského“*, ktoré sa oficiálne schválilo ako učebnica češtiny a slovenčiny pre školy. Do diela zapracoval viaceré gramatické postupy uplatňované Šafárikom, Dobrovským či Mikosićom. V Prahe publikoval aj viaceré vedecké štúdie zo slavistiky, najdôležitejšou je jeho práca *„O poměru Cyrilčtiny k nynějším nářečím, Mnich Chrabr, příspěvek k objasnění původu písma slovanského“*.

Ku gramatike sa následne Hattala vedecky vrátil v polovici 60. rokov 19. storočia, keď publikoval novú dvojdielnu „*Mluvnicu jazyka slovenského*“ (Prvý diel 1864 – Pešť, druhý diel 1865 – Banská Bystrica). Išlo o prvú a modernú učebnicu slovanského jazyka. Toto nové spracovanie slovenskej gramatiky nadväzovalo na „*Srovnávaciu mluvnicu*“. Dielo už publikoval ako profesor slavistiky na Karlovej univerzite v Prahe, profesorský titul získal v roku 1861.

V roku 1870 publikoval Hattala ďalšie jazykovedné dielo „*Počátné skupiny souhlasek československých*“, práca vyšla v latinčine, nemčine, chorvátčine i češtine. Dielo získalo pozitívnu odozvu vo vedeckých kruhoch, rovnako ako Hattalove ďalšie dielo „*Príspevek k dějinám osvěty vůbec a slovanské zvlášť*“, ktoré vyšlo v roku 1877. Žiaľ, vážna pľúcna choroba, ktorou Martin Hattala trpel, zapríčinila, že po roku 1880 jeho vedecká činnosť výrazne ochabla a tvorivá činnosť sa obmedzila. Martin Hattala umrel dňa 11. decembra 1903 v Prahe, pochovaný je na pražskom Olšanskom cintoríne.

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/martin-hattala-kodifikator-slovenskeho-jazyka-a-autor-prvej-slovenskej-gramatiky/>